

Türkmenler we Günorta-Günbatar (Owganystanyň) halklary

Category: Goşgular, Kitapcy, Nukdaýnazar, Sözler, Taryhy makalalar, Türkmen dili

написано kitapcy | 22 января, 2025

Türkmenler we Günorta-Günbatar (Owganystanyň) halklary
TÜRKMENLER WE GÜNORTA-GÜNBATAR AZIÝANYŇ (OWGANYSTANYŇ)
HALKLARY

Arheologlar has gadymy döwürde Günorta we Günorta-Gündogar Türkmenistanyň we Demirgazyk Owganystanyň çäklerinde biribirine garyndaş taýpalaryň ýaşandygyny birwagt subut etdiler(1).

Esasan hem iki ýurduň arasynda berk gatnaşyk bürünç döwründe (b.e.ö.II müñýyllkykda) ýola goýulýar, şonda »Baktriýa-Margiana arheologik toplum» (BMAT) emele gelýär. Käbir alymlar bu medeniýetiň eýelerini Gündogar Eýrandan gelip çykan hasaplaýarlar(2). Başga bir has ýaýran nukdaýnazara görä, ýerli günorta türkmenistanly taýpalar eneolit döwründe (b.e.ö. III müñýyllyk) Murgap derýasynyň jülgesinden süýşüp, ýokary siwilizasiýany döredijiler bolupdyrlar, ol bolsa öz gezeginde bürünç eýýamynda Owganystanyň etraplaryna (Baktriýanyň geljekki ýadrosey) ýaýrapdyr(3).

Arheolog A.Ý.Şetenko Owganystandaky b.e.ö. III-II müñýylllykdaky keramiki materiallarda türkmenleriň nagyslamak stiliniň elementlerini ýuze çykarýar(4). Alymlar ilatlarynyň gelip çykyşy bir bolan gadymy Marguş we Bakrtiýa ýurtlarynyň ekerançylyk medeniýetleriniň berk taryhy-medeni gatnaşyklarynyň bolandygyny belleýärler(5). Gündogarşynas B.G.Gafurow Günorta Türkmenistanyň çäginden Owganystana göçmekleri barada aýdyp, şeýle diýýär: »...Elbetde, Merkezi Aziýa sebitiniň çäginde Owganystanyň, Eýranyň, Orta Aziýanyň ilatey bilen has berk aragatnaşykda bolupdyrlar. Bu gatnaşyklar

özara bolup, şu çägiň dürli şäherlerinden we obalaryndan tapylan köp sanly tapyndylar bilen subut edilendir»(6).

Antik eýýamyndaky ýagdaý üýtgemändir diýen ýaly, iki tarapda hem garyndaş halklar □ parslar, saklar, dahlar, alanlar-aslar, soñrak kuşanlar, eftalitler (abdallar), gadymy türküler ýaşapdyrlar. Şol bir wagtda Merkezi, Günorta we Günbatar Aziýanyň ähli welaýatlary bir söwda arteriýasy □ Beýik Ýüpek ýoly bilen bagly bolupdyr. Bu medeniýetleriň, dinleriň, ussa önemçiliginiň biri-birine işjeň garyşmagynyň döwri bolupdyr. B.e.ö. II asyrdan başlap, Owganystanyň welaýatlary Parfiýa imperiýasynyň düzümine girýär, emma birnäçe wagtdan soñ, kuşan patyşasy Gujula Kadfiz Parfiýa (hytaýça Ansi) bilen bäsleşip, Kabuly (hytaýça Gaofu) boýun egdirýär(7).

Beýik Kuşanlar döwründe (b.e.ö. I. a. □ b.e.ö.V a. başy) Owganystanyň çägine köp sanly türki dilli taýpalar göçüp barýar. Abdallaryň b.e.ö. hereketi Kuşanlar döwletiniň güýçden gaçmagyna we Eftalit döwletiniň emele gelmegine getirýär. Onuň paýtagty Bamian Badahşanyň Beharak diýen belentliginde yerleşipdir (8).

Eftalitler döwründe türki dilli taýpalaryň Gindukuşdan hem demirgazykdaky, hem günortadaky ýerlere hereti dowam edýär. Olaryň migrasiýasy häzirki zaman Owganystanyň halklarynyň etnogenezinde uly hyzmaty bitiripdir(9). Hususan-da, türkmeniň halaç taýpasy puştu taýpalarynyň iň irileriniň biri □ gilzai öz gözbaşyny alyp gaýdýar(10). Öz gelip çykyşy boýunça gündogar puştu taýpalary tarklani we hattak hem türküdir (11). Bu ýagdaýyň 963-nji ýylda türkmen serkerdesi Alp Tegine Gazna şäherinde (Günorta Owganystan) garaşsyz begligiň dörändigini jar etmegine getiren bolmagy mümkün. Emma Alp Tegin uzak dolandırmaýar. Ol 963-nji ýylyň sentýabrynda ýogalýar, Gazna knýazlygy bolsa özbaşdaklygyny ýitirýär. Diňe 977-nji ýylda sekerde we Alp Teginiň giýewsi Sebuk Tegin Gaznanyň öñki derejesini dikeldýär. Gündogarşynaslar Sebuk Teginiň türkmenleriň kaýy (gaýa) taýpasydandygyny ýörite belleýärler. İlkibada ol Samanylylaryň ýokary häkimini ykrar edýär. 944-nji ýylda Samany Nuh II garşysyna horasan feodallary gozgalaň turuzýarlar. Ol kömek sorap Gazna emirine yüzlenýär.

Gozgalaňçylar derbi-dagyn edilýär, Sebuk Tegin bolsa »Döwletiň we dinuB goragçysy» diýen hormatly ada, onuň ogly Mahmyt »Döwletiň gylyjy» diýen ada eýe bolýar(12).

Nuh II Sebuk hana Horasany berýär. Ol Gaznanyň welaýatlarynyň biri bolýar. Bu baý welaýatyň serkerdesi Sebuk Teginiň ogly Mahmyt bellenilýär. Mahmyt çagalykda gowy bilim alýar, ene dili bolan türkmen dilinden başga pars, arap edebi dillerini, şeýle-de dini taglymaty kämil bilipdir. Sebuk Tegin öz ogluna harby işi öwredipdir, haçanda ol söweşlerde tapawutlananda, ony gazna goşunynyň serkerdesi edip belleýär.

Haçanda kakasy ýogalanda, Mahmyt pitneçilere ýaş döwleti bölekleré böldürmeýär. 998-nji ýylда Mahmydyň Gaznanyň tagtyna dabaraly geçmeli bolup geçýär. Yslam dinini hemmetaraplaýyn ýaýratmagy özüne ugur edinip, Mahmyt Bagdadyň halyfy Kadyrdan onuň özbaşdaklygyny ykrar edenligi bilen bilelikde »iýemin-ad-dowle-ua-amin-al-milla» (,,döwletiň goly we dini jemgyýetiň ynamdar adamy») diýen at galýar. Mahmyt Gaznawy dünýäde ilkinji Soltan adyny alan dünýewi hökümdardyr. Ýaş hökümdar çalt we ynamly hereket edipdir. Gysga wagtyň içinde ol Eýranyň we Türkmenistanyň, Täjigistanyň we Özbegistanyň birtopar welaýatlaryny Gazna birleşdirýär. Hut şonuň döwründe kiçijik beglik güýçli imperiýa öwrülýär(13).

Mahmyt düzümine diňe bir türkmenler we beýleki türki halklaryň wekilleri däl, eýsem araplar, hindiler, deýlemítler, gursylar, owganlar giren goşuny döretmäge köp güýç sarp edipdir. Hemişelik tälim sapaklary we gözden geçiriler, başarnykly ýolbaşçylyk edilmegi esgerlerde gerekli harby başarnyklary: wepadarlygy, batyrlygy, tertip-düzgünliliği terbiýeläpdir. Orta asyr taryhcysy al-Juzjaniniň aýtmagyna görä, soltanyň dört müň türkmenden duran ýygyny bolupdyr. „Olar audensiýa (duşuşyk) wagtynda tagtyň iki müñi sag tarapynda durupdyr. Beýleki çep tarapdaky iki müñüsiniň telpeginde iki ýelek, ýaragy kümüşden bolupdyr»(14).

Güýçli goşun döredip, Mahmyt Gaznawy öz döwletine Demirgazyk Hindistany birikdiripdir. Belli alym A.Ý.Ýakubowskiniň aýtmagyna görä, soltan Mahmyt (998-1030-njy ýyllar hökümdarlyk eden ýyllary) ,...hakykatdan hem öz döwrünüň has akyllı we

başarnyklı diplomatlarynyň biri bolupdyr». Ol horezmşa Abu-l-Abbas Mahmun ibn Mamun bilen diplomatik hat alşypdyr we sözün güýji bilen az üstünlik gazanmandyr. Garahanlylaryň hökümdary Kadyr han bilen duşuşanda hem özünüň medeni artykmaçlygyny, harby güýjuni we abraýyny görkezipdir. Mahmyt Gaznawy öz golastyndakylar hakynda-da az alada etmändir. Haçanda 1010-1011-nji ýyllarda ýurtta hasylszyllyk bolanda, ol has garyp adamlara çörek almaga pul paýlamagy buýurýar(15).

Gazna döwleti ulalýar we baýaýar. Paýtagtynda owadan binalar, metjitler we medreseler gurulýar. 1018-1019-njy ýyllarda baş metjidiň gurluşygy tamamlanýar. Soltan bu metjidiň ähli demirden edilmeli ýerlerini aktyndan ýasamagy höküm edýär. Baş metjidiň ýanynda medrese bolýar. Oňa aýratyn üns bermek gerek. Orta asyr taryhcasy al-Utbiniň şaýatlyk etmegine görä, »medresäniň ýerden üçegine çenli» dürli ýurtlardan bolan belli alymlaryň kitaplary bilen doly bolupdyr. Bu mesresede döwlet üpjünçiliginde bolan kanunçylar we alymlar okaýışlar geçipdirler(16).

Mahmyt Gaznawy öz köşgüne Merkezi Aziýanyň, Eýranyň, Owganystanyň iň belli alymlaryny we şahyrlaryny çagyrypdyr. Olaryň içinden taryhçy al-Utbi we şahyr Unsuri aýratyn tapawutlanypdyr. 1017-nji ýylда Gazna Gürgençden (hätzirki Köneürgenç) iň uly ensiklopedist Abu Reýhan al-Biruny gelýär. Ol hindi ýörişi wagtynda soltanyň ýanynda bolýar we onuň netijesinde alym olmez ýitmez »Hindi» diýen eserini döredýär. Gaznada belli lukman Ibn Sina-da işläpdır. Eýýäm garrandan soñ, Gazna Firdöwsi gelýär we ol Mahmydyň ýumşy boýunça özünüň »Şanama» atly edebi eserini döredýär.

Soltan ýogalandan soñ, musulman edebiýatynda onuň parasatly hökümdar hökmünde abraýy saklanyp galýar. Beýik Türkmen-seljuk imperiýasynyň weziri Nyzam al-Mülk onda hökümdaryň nusgasyny görýär we özünüň »Syýasatnama» diýen eserinde Seljuk sultanlaryna öz döwletlerini Mahmyt Gaznawynyň imperiýasynyň nusgasında gurmagy maslahat berýär. Nyzam al-Mülk »Mahmyt dolandırmak sungatyny gowy öwrenipdir, elmydama patışalar hakyndaky gürrüňleri diňläpdır, hakykaty gowy görýändigi bilen tapawutlanypdyr we ählumumy goldaw tapýan hereketleriň

tarapdary bolupdyr» diýip ýazýar.

Bu sözler köşk adamynyň ýaranjaňlygy däl, sebäbi, haçanda beýik wezir öz eserini ýazanda, Mahmyt bir wagt ýogalypdyr. Nyzam al-Mülk zehinli hökümdaryň döwlet genisiniň we parasatynyň, güýjuniň we öñden görüpeliginiň öñünde boýun egipdir. Ol sultan »...öz elliñini sowgatlar we rehim-şepagatlara açýar, ýonekeý adamlar ony söyüpdirlər we öwüp arşa çykarypdyrlar. Ol beýik işleri amala aşyrypdyr, uly ýeňişleri gazanypdyr... Ol adyl hökümdar bolupdyr, ylmy söyüpdır, ol sahy, ýadawsyz, arassa ynançly, söweşeň bolupdyr... Adalatly hökümdar bolan döwür ajaýypdyr»(17).

Soltan Mekgä musulmanlaryň keramatly ýerine sowgat hökmünde sansyz-sajaksyz baýlyk iberipdir. Al-Utbi ony »Allanyň ýerdäki kölegesi» diýip atlandyrypdyr. Musulman dünýäsinde Mahmyt Gaznawyny keramatly adamlaryň hataryna goşupdyrlar.

1040-njy ýylda Beýik Türkmen-seljuk imperiýasy döredilýär. Onuň başynda seljuklar urugyndan bolan türkmenleriň kynyklar taýpasy durupdyr. Gaznalylardan üstün çkylandan soň, seljuklaryň üç serdary Merwe ýygnanýarlar we Gaznalyalaryň öñki üç çägini paýlaşýarlar: Dawut Çagry beg Horasany, Musa ýabgu Gerat we Seýistany dolandyrmaga alýar, Muhammet Togrulbeg bolsa ýokary hökümdar saýlanylýar. Şonda-da Gaznalyalaryň elinde Owganystanyň käbir ýerleri saklanyp galýar (18).

Seljuklar döwründe Balh oazisi Horasanyň iň baý ekerançylyk welaýatlarynyň biri bolupdyr. Bu ýerde Gindiguş boýunça Seljuklar bilen Gaznalyalaryň araçägi geçipdir. Bu iki türkmen döwletiniň arasyndaky gapma-garşylyk 1073-nji ýylda dinastiýa arasynda nika baglanyşylmagy bilen tamamlanypdyr. Mongollardan öñki döwürde Balhabyn we Hulmanyň suwlary bilen suwarylýan Balh welaýaty Horasanyň esasy galla bitýän ýeri bolupdyr. Bu welaýatda türkmen-oguz taýpalary örän uly hyzmaty bitiripdir. Orta asyr awtorlary Huttalýanda, Jafanabatda we Balhyň daş-towereginde ýasaýan türkmenler 40 000 öý bolupdyr(19).

Türkmenleriň Balhda, Toharystanda, Bustda, Badahşanda, Demirgazyk we Merkezi Owganystanyň beýleki ýerlerinde ýasaýan türkmenleriň köp bölegi Seljuk sultany Sanjaryň öz gol astynda bolupdyrlar. Emma hökümdaryň emeldarlary olara hetdenaşa

salgyt salypdyrlar. Balhyň türkmenleri 1153-nji ýylda soltanyň ýeňlişi bilen tamamlanan gozgalaň turuzýarlar (20).

Mongollardan öñki döwürde Owganystanyň çägi türkmenleriň Anușteginler dinastiýasynyň ýolbaşçylyk edýän, şeýle-de Horezmşalaryň imperiýasy ady bilen belli bolan döwletiň düzümine girýär. Horezmşanyň uly ogly Muhammet Jelaleddin Gaznanyň mülk ýerlerine eýe bolupdyr. Hut Owganystanda iň soňky Meňburn lakamly horezmşa Jelaleddin Kandagaryň eteginde uly goşun ýygnaýar, soňra bolsa özüniň Gaznadaky mülk ýerine gelýär. 1221-nji ýylyň tomsunda Jelaleddin Toharystana ýoris edýär we mongollary Waliýan galasynyň diwarlarynyň eteginde derbi-dagyn edýär. Beýleki wakalar sebäpli alada galan Çingiz han uly goşun bilen özüniň dogan okaşany Şigi Kutugy naýony iberýär. Parwan şäherçesiniň golaýynda birnäçe gün dowam eden söweş bolýar. Mongollar doly ýeňilýärler. Onlarça müñden Şigi Kutugunyň öz ýolbaşçylygynda diňe sähelçesi baş mongol daýanç nokadyna (stawkasyna) dolanyp barýar. Alymlaryň aýtmagyna görä, mongol goşunynyň Parwananyň ýanynda derbi-dagyn edilmegi 1219-1222-nji ýyllarda Merkezi Aziýadaky, Eýrandaky we Owganystandaky harby söweşleriň dowamynda ýeke-täk uly ýeňişleri boldy. Owgan taryhcysy Ahmad Ali Kahzad »Biz taryhy senenamalardan Jelaleddiniň Çingiz handan Owganystanyň ýerlerini Parwanadan Gazna, Gaznadan Hindiň kenaryna çenli mongollara berk zarba urup, batyrgaý we erjel gorandygyny bilýaris» diýip ýazýar(21).

Bu söweşden soñ, Balhy gaban mongollar gabawy aýryp, Owganystanyň çäginden gidipdirler. Emma basyp mongollar şäherleri we obalary boşadyp, bütin ýurdy eýeläpdirlər. Mongol emeldarlarynyň bellenilmegi bilen, Owganystana türki dilli tireleriň köp bölegi göçüp barýar we olar döwletiň ýerli ilatynyň etnogenezinde uly hyzmaty bitiripdirler(22).

Belli bolşy ýaly, Beýik Mongollar imperiýasynyň belli döwlet işgäri, serkerde we şahyr Muhammet Baýram han türkmenleriň baharly tiresinden bolup, 1502-nji ýyl töweregi Badahşanda eneden dogulýar. Onuň kakasy Seýfalybeg Babur (imperiýany dörediji) döwründe Gaznanyň häkimi wezipesini eýeläpdır. Owganystan XVI asyrda türkmen tireleri Garagoýunlylaryň, soňra

Akgoýunlylaryň gaçybatalgalary bolupdyr. XVI asyryň 50-nji ýyllarynda Baýram han Türkmen Kandagaryň häkimi bolupdyr(23). XVIII asyrda Andhoý welaýatynda türkmenleriň alili taýpasyn dan bolan Döwlet han diýen biri dolandyrypdyr. Oňa türkmenleriň beýleki afşar taýpasyn dan bolan Eýran şasy Nedirguly 1738-nji ýyl da Owganystany we Demirgazyk Hindistany basyp alanyndan soň, welaýaty dolandyrmaga mirasdarlyk hukugyny görkezýän haty berýär(24).

Nedir şa ýogalandan soň, onuň öňki serkerdesi Ahmet hanyň ýolbaşçylygynda owganlylar 1747-nji ýyl da ýurduň garaşsyzlygyny yqlan edýärler. Ahmet hanyň sadozai urugynyň abdal taýpasyn dan gelip çykandygyny bellemek gerek. Türkmenlerde şeýle taýpa hazır hem bar; türkmenler   abdallar, esasan, Lebap welaýatynda (Türkmenistan), Astrahanda we Stawropolda (Russiya Federasiýasy) ýasaýarlar. Ahmet han »dur-i duran» (arap. »durra»   »dür») diýen derejäni alýar, şonuň üçin onuň ähli tiresi bolsa »durrani» diýip atlandyrylýar (25).

Ahmet şa Dürraniniň (1747-1773) şahanasy (rezidensiýasy) Balh şäheri bolýar (26). Ahmet şa Eýranyň güýçli garşıdaşy bolan uly döwlet döredýär. Ahmet şanyň baýdagynyň astynda türkmen goşunlary durupdyr. Munda türkmenleriň abdallary elmydama özleriniň garyndaşlary hasap etmekleri az hyzmaty bitirmeyär. Beýik Magtymguly öz goşgularыnda Ahmet şa ýüzlenýär we onuň adyny bitewi adalat döwletini gurmak arzuwy bilen baglanychdyryar(27).

*Ýa Ahmet şa, ýerde ýaýylyp çawyň
Adyň asman gider Arşy aglaýa.
Gelen nökeriňdir, gelmeýen awuň,
Beýiklik zinesin kyl paýa-paýa.*

Bişeleriň aw aňtaýan şiri sen,
Rumustan beýnisi, döwüň biri sen,
Zal oglunyň almaz peýkam, tiri sen,
Guştaps ogly dek bellı belaýa.

Pişiň Eýran bolsa, pustuň Turandyr,

Dost işine hoşwagt, duşman haýrandyr,
Ykbalyň açylar, işiň döwrandyr,
Merhemet nazaryň salsaň bir jaýa.

Ahmet şa Eýran feodallaryna garşy göreşde goldamaklaryny haýış edip, türkmen taýpalaryna ýüz tutýar. Bu barada şanyň aýratyn türkmen hanlarynyň adyny tutýan permanlary şäyatlyk edýär. Olar eýýäm onuň goşunynda bolup, ondan ýer mülklerini alypdyrlar(28).

1887-nji ýylda iñlis-rus ylalaşygynyň netijesinde Owganystan bilen Russiya Federasiýasynyň Gerirud (Tejen) derýasyndan Amyderýa çenli Hoja-Saleh-Zulfagar ugry boýunça araçägi anyklanylýar. Şeýlelikde, aslyýetinde, gönüden-göni Türkmenistanyň we Owganystanyň arasynda 1991-nji ýıldaky araçägi kesgitlenipdir(29).

Şeýdip, türkmen taýpalarynyň uly bölegi owgan emiri Abdyrahman hanyň (1880 – 1901-nji ýyllar – dolandyran wagty) gol astynda bolupdyrlar. Türkmenleriň käbir bölegi Owganystanyň çägine özbaşdak gidipdirler. Mysal üçin, teke hany Eziz Serdar öz bölümleri bilen Sarahsdan gelýär we emire gulluga durýar. Munuň üçin Abdyrahman han olara Geratyň eteginden, Keşawar töwereginden ýer we ömri ötýänçä ýylda däne kömegini berýär(30).

1917-nji ýykdaky rewolýusiýadan soň, Gyzyl Goşunyň repressiýasynyň netijesinde onlarça müň türkmen Owganystanda pena tapýar. Türkmenleriň Owganystana soňky uly migrasiýasy XX asyryň 30-njy ýyllarynda bolup geçýär. Şol kollektivleşdirmek we kulaklaryň emläginiň alynýan döwründe Ahalyň, Merwiň we Lebabyň türkmenleriniň käbir bölegi goňşy ýurduň demircazyk etraplaryna göçüp barýarlar. Owganystanda, esasan, ärsarylar, tekeler, alililer, salyrlar, saryklar, ýomutlar, çowdurlar we beýlekiler ýasaýarlar. Olardan sany boýunça has köpi ärsarylar, salyrlar we saryklardyr(31).

Geçen ýüzýyllagyň 70-nji ýyllarynyň ahyrynda Owganystanda türkmenler şu welaýatlarda ýaşapdyrlar: Baglan (Pule – Humri – Anderab uýezdleri – 3 oba), Gunduz (Imam – Sahib uýezdinde – 8 oba; Kala we Zal uýezdlerinde – 13 oba; Hanabat uýezdinde 3

oba; Çar □ Dara uýezdlerinde □ 3 oba; Daşte □ Arçi uýezdinde □ 4 oba), Samangan (Hulm uýezdi □ 5 oba), Balh (Döwletabat uýezdi □ 27 oba; Şor Depe uýezdi □ 10 oba; Çarbulýak uýezdi □ 6 oba; Çettal uýezdi – 3 oba), Jauzjan (Şibirgana uýezdi □ 35 oba; Akça uýezdi □ 5 oba; Balhab uýezdi □ 1 oba; Sari – Pul uýezdi □ 1 oba; Hanaka uýezdi – 14 oba; Mengajik uýezdi – 3 oba; Karkin uýezdi □ 6 oba; Anhhoý uýezdi □ 25 oba; Hamiyab uýezdi □ 2 oba), Farýab (Meýmene uýezdi □ 3 oba; Karamkol uýezdi □ 10 oba; Kaýsor uýezdi □ 6 oba; Darbaz uýezdi □ 2 oba), Badgis (Bala Murgab uýezdi □ 5 oba; Kuşki Kohna uýezdi; Çormah uýezdi □ 1 oba), Gerat (Gurian uýezdi □ 8 oba; Gülrän uýezdi □ 9 oba; Kohsan uýezdi □ 2 oba; Kuşk uýezdi □ 6 oba; Zinjahan uýezdi □ 5 oba; Obe Uýezdi □ 2 oba), Gilmend (Bust uýezdi □ 4 oba), Kabul (Kabul şäheri)(32).

Emma A. Babaýewanyň dogry belleýsi ýaly, Owganystanyň obalary boýunça maglumatlar, şeýle-de türkmenleriň sany baradaky maglumatlar (70-nji ýyllarda 400 müň adama golaý) ynamdar çeşmeler bolmandygy üçin takmynandyr(33).

Owganystanda mauri ady bilen täze dörän etnik topar hem ýasaýar. Olar Marydan (Merwdan) göçüp gelenleriň esasynda dürli türkmen taýpalarynyň wekillerinden emele gelipdir(34).

Hätzirki wagtda owgan türkmenleri owgan halky bilen dört müň ýyldan gowrak wagtdan bări gatnaşykda bolup, Owganystanyň syýasaty we ykdysady durmuşyna işjeň gatnaşýar.

Edebiýatlar

1. Gundogdyýew 0. A. Turkmenistan i Afganistan: swýaz wremen i pokoleniý//Diýar. □ Aşgabat, 208. №6. □ S.20-21.
2. Sarianidi W. I. Marguş. Drenewostocnoýe sarstwo w staroý delte reki Murgab. □ Aşhabad, 2002. S.81-82.
3. Udemuradow B.N. Altyn-Depe i Margiana: swýazi, hronologiya, proishořdeniýe. □ Aşhabad, 1993. □ S.119-121.
4. Ŝetenko A. Ya. O. torgowyh putýah epohi brponzy po materialam turkmenistano-harappskikh parallely//Arheologiceskoýe izucheniiye Sredney Azii. □ Kratkiye soobšeniya. □ M., 1970. □ №122. □ S.62.

5. Mamedow M. Drewnýaá arhetektura Baktrii i Margiany. □ Aşhabad, 2003. S.7.
6. Gafurowa B.G. Nekotoryé problemy etničeskoý istorii narodow Senitralnoý Azii w drewneýsiý period// Etničeskiye problemy istorii Sentralnoý Azii w drewnosti (II tys. do.n.e). M., 1981. □ S.54.
7. Şol ýerde. □ S.184□185.
8. Pugaçenkowa G.A. Iskusstwo Afganistana. □ M., 1963. □ S.16-17.
9. Haşimbekow H. Uzbeki Sewernogo Afganistana. □ M., 1994.
10. Zotow O. W. Týurki, uýgury i Wostçnyý Turkestan //Istoriya narodow Wostočnoý i sentralnoý Azii□ M., 1986. □ S. 209-220.
11. Aslanow M. G. Zaimstwovaniýa iz týurkskikh ýazykow w puštu// Trudy Moskowskogo instituta wostokowedeniya. □ M., 1947. Wyp. 4. □ S. 756 □ 765.
12. Aşırow O. Gosudarstwo, woznikneýe w Gazne//političeskiy sobesednik. □ Aşhabad, 1995.□ No7 □ S.17.
13. Gundogdyýew O. Desnisa derfawy//Weçerniy Aşhabad. □ 31.05.1996.
14. Gundogdyýew O. Mahmud iz Gazny//Neýtralnyý Turkmenistan. □ 22.06.2007.
15. Ýakubowskiý A. Ýu. Mahmud GAZnewi. K. woprosu o proishoñdenii i haraktere Gaznewidskogo gosudarstwa//Ferdowi (934-1934). □ L., 1934. □ S.86-94.
16. Şol ýerde. □ S.94-95.
17. Gundogdyýew O. A. Welikiye polkovodsy srednewekowýa w istorii turkmen. Aşhabad, 1996. S.33.
18. Şol ýerde. □ S.38.
19. Karpow G. I. Seldžukskoýe dwifeniýe w Turkmenistane w XI w. □ Rukopis SNB Turkmenistana. □ L.68.
20. Agadfanow S. G. Gosudarstwo Seldžukidow i Srednýaá Aziýa w XI □ XII w.w. □ M.,S. 194 – 195.
21. Gundogdyýew O. A. Welikiye polkovodsy srednewekowýa w istorii turkmen. □ Aşhabad, 1996. □ S.49.
22. Babaýewa A.K., Kurtgeldyýewa B.M. Turkmeny Afganistana (istoriko-geografičeskiy oçerk).□ Aşhabad, 1994. □ S.31.
23. Gundogdyýew O. A. Welikiye polkovodsy srednewekowýa w

- istorii turkmen. □ Aşhabad, 1996. □ S.64.
24. Babaýewa A. K., Kurtgeldyýewa B. M. Görkezilen iş. □ S.32.
25. Kurbanow A. Eftality (oçerk istorii). SPb., 2006-S.117.
26. Gankowskiý Yu. W. Imperiya Durrani. □ M., 1958. □ S.30.
27. Mahtumkuli. Izbrannoýe /Sost. B.A. Karryýew. □ Aşhabad, 1992. □ S. 44-45.
28. Babaýewa A. Turkmeny Afganistana. Aşhabad, 1992. □ S.44 □45.
29. Arunowa M. R., Şumilow O. M. Granisa Rossii s Afganistanom (istoričeskiy ocerk) □ M., 1998. S.23.
30. Babaýewa A. K. istorii rasseleniya turkmenskih plemen teke i saryk na territorii Afganistana w XI □ XX ww.//problemy istorii i etnografii sowetskih i zarubeñnyh turkmen. □ Aşhabad, 1990. □ S.163.
31. Yagmurow A. Turkmeny Afganistana// Turkmeny zarubeñnogo Wostoka. □ Aşhabad, 1993. □ S.110-111.
32. Babaýewa A. Turkmeny Afganistana. □ Aşhabad, 1992. □ S.14-21.
33. Şol ýerde. □ S.14.
34. Şol ýerde. □ S.32 □ 36.

Öwez GÜNDÖGDYÝEW. Taryhy makalalar